

Будимир АЛЕКСИЋ

УМЈЕТНОСТ ПРИПОВИЈЕДАЊА ЧЕДА ВУКОВИЋА У РОМАНУ „ТИМ ЛАВЉЕ СРЦЕ”

Апстракт: *У раду се, праћењем структурирања радње и начина њене књижевноумјетничке транспозиције кроз пишчеву поруку, аналитички приказују главни нивои поетолошких поставки у роману „Тим Лавље срце” Чеда Вуковића.*

Кључне ријечи: *дјечја књижевност, анималистичка проза, антропоморфно казивање, антропоцентрична орјентација, покрет, игра, хумор, пустоловност*

Књижевни опус Чеда Вуковића припада, у контексту дјечје књижевности на српском језику, новом типу прозе, амбијентално везане за урбану средину, прозе с друкчијом дјецом, њиховим навикама и погледима, васпитањем и говором. Изнад свега, издваја се Вуковићев хумор, људски и ведар, примјерен савременом младом градском жителју. Ова особина његове прозе највише је дошла до изражаја у роману „Тим Лавље срце”, који се, и у погледу избора теме и по композиционој архитектури, издваја не само у оквиру Вуковићевог стваралаштва за дјецу, већ „и у оквиру новијег југословенског дјечјег романа”¹. „Тим Лавље срце” је први значајнији роман са темом о животињском свијету написан на српском језику после Другог свјетског рата.

Животињски свијет, од најстаријих времена до данас, представља једно од највећих изворишта умјетничке инспирације. Књижевне врсте са темом о животињском свијету називамо књижевном анималистиком. Нај-

---

¹ Ново Вуковић, „Слободна фантазмагорична игра”, у књизи: Будислав Краљ, „Између ријечи и времена – живот и дјело Чеда Вуковића”, Ободско слово, Ријека Црнојевића, 2000, стр. 157.

важније међу њима су *басна* и *роман о животињама*². У књижевном приступу и приказу животиња можемо разликовати два основна манира: а) *стварни* и б) *антропоморфни*. У стварном су животиње приказане онакве какве заиста јесу или, боље речено, каквима их аутор види: са свим њиховим инстинктима, навикама, владањем, животом у цјелини, али без додавања људских својстава и карактеристика. Иако, дакле, у дјелу не говоре, барем не људским језиком, животиње су изграђене као пуне књижевне личности. Понекад су снажно индивидуализоване, као, на примјер, пси у романима Хека Лондона. Такав поступак захтијева од писца сигурно много умјешности, али импресионира пуним дахом истинског живота. Репрезентативно дјело ове орјентације на српском језику је роман Стевана Булајића о дивљим гускама „Криллати караван”.

Антропоморфни начин приказивања је чешће у употреби, а има више варијаната. Код неких писаца животиње су – као у баснама – само симболи људских типова и моралних карактера, само маске да се изрази неко запажање и мисао о људима, али има и писаца с изванредним продирањем у психологију животиње и са способношћу њиховог рељефног оцртавања, који својим четвороножним јунацима стављају у уста ријечи само зато да би фабула била занимљивија, психолошки изнијансиранија и драмски напетија. „Говор животиња”, истиче Ново Вуковић, „постаће, нпр. конвенција скоро цјелокупне касније анималистичке литературе. Та традиција је, такође, веома рано коришћена у литератури за уплитање политичких алузија. Животиње су употребљене као супститути људских карактера и људских друштвених појава, као гласноговорници ауторових опсервација и идеја и сл. Знамо да је басна широко разрадила тај модел, а касније и параболична проза о животињском свијету”³. Познате и веома популарне књиге писане у овом маниру на српском језику су: „Доживљаји мачка Тоше” Бранка Ћопића, „Учени мачак” Бранка В. Радичевића и „Тим *Лавље срце*” Чеда Вуковића.

У времену када се због наглог продора цивилизације и урбанизације све више стјешњује животни простор за животиње, када појединим њиховим врстама пријети изумирање, проза о животињама заузима све значајније мјесто у дјечјој лектури. Она престаје да им буде само белетристичка разонода и постаје извор различитих сазнања о бићима која све рјеђе имају прилику да виде.

² Осим ових врста, појам књижевне анималистике нужно обухвата и приповијетке и фантастичне приче о животињама, па чак и поезију.

³ Ново Вуковић, „Увод у књижевност за дјецу и омладину”, Унирекс, Подгорица, 1996, стр. 293.

Почетке анималистичке прозе на српском језику налазимо у периоду између два свјетска рата када се појављују двије збирке Десанке Максимовић („Срце лутке спавалке” и „Распеване приче”) и једна Бранка Ћопића („У царству лептирова и медвједа”). Као писце прича са анималистичким темама на српском језику тога времена Ново Вуковић помиње још Милицу Јанковић и Јелену Билбију⁴. Романи о животињама на српском језику, који чине специфичан корпус, појавиће се тек након Другог свјетског рата. Њихов почетак означава роман Стевана Булајића „Криллати караван” (1955), који је, по ријечима Христа Георгијевског, „уједно и најбољи”⁵. Слједи роман Чеда Вуковића „Тим *Лавље срце*” (1956), а затим роман Бранка В. Радичевића „Учени мачак” (1957). Касније ће се појавити романи Александра Поповића „Судбина једног Чарлија” (1964) и „Лек против старења” (1974).

Видјели смо да се прозни дискурс користи или за реалну слику о животињама у њиховом аутентичном амбијенту, или се животиње антропоморфизују. Булајићев роман, као што смо рекли, припада првом типу прозе, док остала четири романа посједују снажну ноту антропоморфизма.

Већ први критичари који су својим написима пропратили појаву Вуковићевог романа „Тим *Лавље срце*” нагласили су његову антропоцентричну орјентацију и хумор (Милорад Стојовић, Божо Булатовић и Сима Цуцић). Сима Цуцић тачно запажа да књига открива пишчеве „несумњиве хумористично-сатиричне квалитете” у којој је аутор „испољио још једну одлику – добро познавање животиња”⁶. Слика животиња, главних актера овог дјела је – и по ријечима Воје Марјановића – „оно што чини драг Вуковићевог романа о фудбалу и његовој феноменологији страсти”⁷. Да би скрећу пажњу читалаца на животињски свијет, писац је, истиче Марјановић, „бирао животиње и по свом и дечјем афинитету. Тако се у роману нашао читав калеидоскоп разноврсних животиња. Иако симболизоване по особеностима, оне су добро карактерисане: антропоморфна слика је увек присутна али и карактеролошка опција наглашена”⁸. Аутор описује односе у животињском свијету, али испод тог површног фабулативног ткива нешто

⁴ Исто, стр. 289.

⁵ Христо Георгијевски, „Роман у српској књижевности за децу и младе”, Змајеве дечје игре, Нови Сад, 2005, стр. 124.

⁶ Сима Цуцић, „Дечја књига хумора и сатире (Тим *Лавље срце* Чеда Вуковића)”, Летопис Матице српске, СХХХ/1954, књ. СССХХIV, стр. 528.

⁷ Воја Марјановић, „Чедо Вуковић”, у књизи: „Портрети српских писаца за децу”, Дечје новине, Горњи Милановац, 1998, стр. 183.

⁸ Исто.

је друго: роман о животињама заправо је роман о људима. Тада се сама тема не доима бизарном него алегоријском, стилски и садржајно: тако животиње говоре и мисле, играју фудбал, путују возом и авионом итд.

Авион јурну по земљи. Сад, сад ће! Ено, одлијепио се од земље и диже се постепено увис.

– Ми летимо! Летимо! – затапша шапама Чешко.

– Летимо! – закријешта ној Трчко и пружи врат да кроз прозоре види је ли авион већ високо.

И кенгур Скок погледа кроз прозорче.

– Гле како су куће малене!

Гриваш се нагну:

– Охо, видиш неке овчице, али су ситне готово ко мрави!

Заинтересова се и Лиска:

– На жалост, с ове висине се не може видјети ни најкрупнија кокица!⁹.

Необичним тематским избором – животињски свијет и спорт – Вуковић овим романом може у одређеној мјери да збуни младог читаоца, али управо захваљујући непретенциозном приповиједању, одсутности доцирања и ведрој, хумористичкој фабули, дијете доживљава ово дјело као симпатичну и несвакидашњу досјетку коју баш зато и радо чита. Животињски свијет и спорт (у конкретном случају фудбал) су двије ријетке теме у контексту дјечјег романа на српском језику. Видјели смо да се анималистички роман на српском језику јавља тек након Другог свјетског рата и представља праву ријеткост „чак и у савременој дјечјој књижевности нашег језика”¹⁰. Тема спорта је, такође, веома ријетка. „Правећи тако симбиозу те двије специфичне теме”, како каже Ново Вуковић, „на први поглед неспојиве, Вуковић је изграђивао једну посебну фантастичну раван дјела, у којој животиње, по антропоцентричком принципу, преузимају улоге и дјелатности људи, задржавајући, истовремено, основне карактеристике својих врста”¹¹. Кад изађу из зоолошког врта, и нађу се на слободи, животиње се понашају у складу са својом природом. Тако зеца јуре пси, лисица граби кокошку итд. Испољавајући своју истиниту природу, оне се – као и човјек – показују у правој вриједности.

⁹ „Тим Лавље срце”, Школска књига, Нови Сад, 2000, стр. 135-136.

¹⁰ Ново Вуковић, „Слободна фантазмагорична игра”, стр. 157.

¹¹ Исто.

Тек се данас теоријски адекватније открива умјетност приповиједања Чеда Вуковића (Јован Љуштановић, Ново Вуковић, Воја Марјановић, Цвијетин Ристановић, Драгољуб Јекнић, Исак Калпачина). По мишљењу Воје Марјановића, основне вриједности романа „Тим *Лавље срце*” образују се око јасне и јединствено вођене фабуле¹². Марјановић наглашава да „Вуковићев роман обилује бројним сликовитим сценама и авантуристичким инсертима. Он је динамичан и драматичан јер су радња, и ликови, и композиција, и описи, и опште пишчеве намере усмерене јединственој акцији игре. Игра, као делатна снага свега, овде добија примарно место. Игра је смисао и покретач целокупног збивања”¹³. Мада је игра као најприродније стање дјетета и његова основна преокупација присутна и у остала три Вуковићева романа за дјецу („Свемоћно око”, „Летилица професора Бистроума” и „Хало небо”), у роману „Тим *Лавље срце*” она потпуно доминира. „Књигом господаре природа и игра”¹⁴, истиче Драган Лакићевић у поговору књизи „Тим *Лавље срце*”, називајући ово дјело поемом о игри. У дјечјем свијету игра значи сазнавање свијета и постављање наспрам тога свијета. У роману „Тим *Лавље срце*” она је покретач свих дешавања и акција и насушна потреба и људи и животиња. Игром је детерминисано све оно што се дешава на фудбалском терену, међу животињама, тренером и секретаром клуба. Да би причу учинио живљом и занимљивијом, писац је у игру укључио животиње.

Фабула је у дјелу концентрисана око састављања животињског фудбалског клуба у зоолошком врту. Иницијатори ове идеје су дјечак Жељко, страствени поклоник фудбалске игре, и чувар зоопарка – чика Муња. У потпуној дискрецији, они састављају фудбалски тим, водећи при том рачуна да поједина мјеста у тиму буду усклађена са природним особинама животиња. Састављање тима припада првом дијелу романа, који можемо окарактерисати као акциони, док други дио почиње бјекством тима из зоолошког врта, и може се сматрати пустоловним и авантуристичким. Бјекство тима, његова гостовања по бијелом свијету, бројни успјеси и побједнички повратак у зоолошки врт, чине главне нити фабуле овог дјела. Начин на који писац приказује тренинге животиња, организовање фудбалских утакмица између њихових клубова, популаризовање тима „Лавље срце”, хотеле у којима одсиједају фудбалери и у којима се одржавају кон-

¹² Воја Марјановић, *Наведено дјело*, стр. 182.

¹³ *Исто*.

¹⁴ Драган Лакићевић, „Поема о игри”, поговор књизи Чеда Вуковића „Тим *Лавље срце*”, New public, Београд, 2000, стр. 218.

ференције за штампу, дат је тако да представља реалну слику односа који карактеришу ову врсту спорта.

Поједини критичари (Сима Цуцић, Драгољуб Јекнић, Драгутин Огњановић, Јован Љуштановић) сматрају да је роман „Тим *Лавље срце*”, сатира на превелику везаност људи за свијет фудбала. Не оспоравајући да у овом дјелу постоји сатирична алегорија везана за окупираност људи најпопуларнијом спортском дисциплином, Цвијетин Ристановић констатује да је роман прожет хумором (те као такав потпуно одговара веселој дјечјој природи) и тврди: „Ако је Вуковић имао некакав прагматичан циљ при писању овога дјела, онда он није био срачунат на сатиру и критику, већ на шалу и смијех”¹⁵. Сама тематска конструкција романа постављена је тако да из ње неминовно извиру шала и смијех. Вуковићево приказивање подвига и авантура фудбалског клуба састављеног од четвороножаца управо је зато такво да се оствари хумор у дјелу. Њихови порази и побједе, свађе и помирења, дати су кроз хумористичку оптику. Хумористичких сцена у роману има читава прегршт. Многе реченице пулсирају хуморно.

Вуковић се у роману користи доброћудним смијехом. Он је присутан у свим сегментима романа гдје се испољавају вербални хумор, ситуациони хумор и изневјерено очекивање. Вербални хумор је присутан у карактеризацији ликова, затим у опису чика Муњине едукације – када ге Жељко подучава фудбалским правилима, а он не може да савлада терминологију (па говори *онсајд* умјесто *офсајд*) и у примјерима довитљивости зеца Јуначки Брк.

Присуство и функционалност ситуационог хумора евидентни су у описивању ликова, доживљаја на фудбалском терену или током бјекства тима од управникових потјера. Издвајају се следеће хумористичке ситуације: Жељков „судар” са својим професором математике на улици, док се „ошамућен и безвољан мотао улицама” (поглавље „Како се дјечак Жељко разочарао у тим за који навија”), затим сцена кад се Жељко „угура у некакав ред” гдје „ђаци иду по два и два”, па кад изађе из реда учитељица виче на њега мислећи да је један од њених ученика, и фрагмент из поглавља „О првој утакмици”, када судији навлаче челични оклоп да би га заштитили од животиња.

Уочава се још један вид хумора који резултира из изневјереног очекивања. Најбољи вид његовог испољавања имамо на почетку романа у сцени

¹⁵ Цвијетин Ристановић, „Чедо Вуковић”, у књизи: „Простори дјетињства – огледали о српским писцима за дјецу”, Завод за ухбенике и наставна средства Републике Српске, Српско Сарајево, 2002, стр. 94-95.

чика Муњиног навијања за противнички тим (када још није био савладао правила фудбалске вјештине):

Разочаран још једном у игру својих љубимаца и љут на чичу што навија за оне друге, Жељко му узне шаптати на уво:

– Зар ћеш навијати за наше противнике?

– Противнике?

– Па да – оне у бијелом.

– Синко, оно нису противници! Оно су муње небеске, соколови! Видиш ли да им нико не може стати на пут!¹⁶.

Имајући ово у виду, Ново Вуковић истиче да роман „Тим Лавље срце” има „наглашену хумористичку интонацију”¹⁷. Евидентно је да су хумор и игра, као саставни дио књижевних дјела за најмлађе, као подстицај за смијех, у пуној мјери дошли до израза у роману „Тим Лавље срце”.

У овом роману „о чудним особинама и способностима животиња које у много чему далеко надмашују човјека”¹⁸ збивања се везују за један животињски колектив (зоолошки врт), који је и главни јунак романа. Јунаци су презентирани на више начина. Откривају се њихове физичке, карактерне и психолошке црте. На примјер:

Наш Чешко је zgodан по изгледу. Родом је, веле, чак иза Француског Конга, а на глави му је длака црвене боје – свако би помислио да има, лола једна, црвену капу! Зна он да му се због тога сви диве, па је помало уображен као какав кицош...¹⁹.

Затим се описују њихови поступци; о себи говоре и сами јунаци, а присутан је и посредан начин обликовања када о одређеном лику говори други јунак. Значајну улогу у карактеризацији ликова имају и лична имена и надимци људи и животиња у роману: негативни јунаци су обезличени, без властитих имена („човјек са качкетом”, „човјек у шеширу”), док су они племенити, који теже узвишеним циљевима, добили одговарајућа имена (Жељко, Муња...).

¹⁶ „Тим Лавље срце”, стр. 21.

¹⁷ Ново Вуковић, „Слободна фантазмагорична игра”, стр. 157.

¹⁸ „Тим Лавље срце”, стр. 34.

¹⁹ Исто, стр. 35.

Одређеном упечатљивошћу и функцијом у структури романа издваја се лик лисице Лиске. Она је негативац којој игра служи за интриге, па ће зато бити најурена из тима.

У Вуковићевом приповиједању јављају се упливи усмене књижевности, конкретно – усмене епике (*Ако ћемо судит по брзини,/ Узећемо зеца брзоскока/ И делију ноја ногатога*)²⁰. Утицај усменог приповиједања у овом роману огледа се и у синтагматици усменог поријекла, у народним фразеологизмима, у мноштву епитета (*Оно су муње небеске, соколови!*)²¹.

„Тим *Лавље срце*” је по својој форми и композицији аутентичан дјечји роман који у свом садржају, радњи и стилу садржи елементе акције, пустиловности, одраза дјетињства, али и басне, па је тако могућ његов смјештај у различите подврсте романа, па и ону хибридную и метафоричку као што је роман-басна.

Будимир Алексић

ИСКУССТВО РАССКАЗА ЧЕДО ВУКОВИЧА В РОМАНЕ
»КОМАНДА ЛЬВИНОЕ СЕРДЦЕ«

Резюме

В настоящей работе, после обзора существующих теоретических взглядов на данный роман Чедо Вуковича, автор статьи указывает на основные поэтические идеи писателя, отмечая соотношение между требованиями темы и композицией романа, и освещает то новое, что писателем внесено в творческий процесс. Отмечается также насколько контекстуальное описание событий дало возможность закрепить за этим произведением эпитет вневременного, что, помимо всего прочего, обеспечило ему почетное место в сербской литературе для детей.

²⁰ „Исто”, стр. 37-38.

²¹ „Исто”, стр. 21.